

Кречківська М.В.,
*студентка 5 курсу групи Оп-51, економічного факультету
Львівського національного аграрного університету, м. Дубляни*

ЗАХОДИ ЩОДО РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

На сьогодні проблема охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів переросла в одну з найважливіших глобальних проблем 21 століття, яке характеризується безпрецедентною проблемою екологічного виживання. На даний час в світі не існує країни, яку б не зачепила екологічна криза, безпосередньо пов'язана з обмеженістю природних ресурсів планети через високий рівень концентрації промисловості та інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, що в свою чергу призвели до надмірних технологічних навантажень на природні ресурси.

Раціональне використання природних ресурсів - це таке їх використання, яке враховує як природні закономірності, так і потенційні можливості навколишнього середовища і полягає у створенні умов для оптимального відтворення природних ресурсів та недопущенні настання незворотних наслідків.

Засадами раціонального використання природних ресурсів є:

- 1) облік природних ресурсів;
- 2) планування використання природних ресурсів і їх відтворення;
- 3) науково-обгрунтоване залучення природних ресурсів до господарського обороту;
- 4) дотримання екологічних вимог під час використання природних ресурсів;
- 5) зростання рівня свідомості і еколого-правової культури громадян.

На території України контроль за станом природокористування здійснюється на державному рівні. Державна система управління має принципи, які зумовлені особливостями об'єкта управління, а саме:

- єдність екологічного та технологічного підходів;
- комплексне розв'язання завдань раціонального використання природних ресурсів;
- облік територіальних можливостей розташування виробництв і використання природних ресурсів, які вимагають диференційованого підходу до вирішення проблем щодо природокористування.

Проте, в Україні на сьогодні практично не діє механізм екологічного регулювання, унаслідок чого не функціонують механізми кредитування природоохоронних заходів, пільгового оподаткування та цінового заохочення екологічної діяльності. Тривалий час у нашій країні природокористування було безкоштовним, тобто підприємства та організації використовували природні ресурси і водночас забруднювали довкілля, але за це не платили. Нині суспільство наполегливо вимагає від суб'єктів підприємницької діяльності не забруднювати довкілля, будувати очисні споруди та устаткування для переробки відходів виробництва. Проте, такі заходи приведуть до збільшення витрат, які потім відображаться на зростанні вартості продукції, внаслідок чого знижується її конкурентоспроможність. Така ситуація спонукає підприємців приймати такі рішення, що забезпечують найменші витрати та обумовлюють вирішувати екологічні проблеми.

На даний час держава зобов'язана створити такі умови для підприємницької діяльності, при яких підприємства змушені займатися захистом довкілля або були б матеріально зацікавлені у реалізації природоохоронних заходів. Цей шлях передбачає застосування адміністративного механізму управління, а також юридичну відповідальність, яка охоплює дисциплінарне, адміністративне, матеріальне та карне покарання.

Одне з центральних місць у регулюванні відносин щодо охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів відводиться поєднанню заходів територіального та галузевого чинників у формуванні основних якісних параметрів довкілля. У системі планового управління раціональним природокористуванням провідним є територіальний підхід, тобто повноправним розпорядником природних ресурсів, які залучаються у сферу виробничої діяльності підприємств, є Ради народних депутатів. Надані місцевим Радам права повинні використовуватися як найефективніше, поєднувати в собі територіальні і галузеві інтереси, орієнтувати виробничо-господарську та експлуатаційну діяльність підприємств, фірм, відомств і міністерств на вирішення актуальних екологічних проблем. Органи місцевого самоврядування відіграють важливу роль в управлінні процесами регіонального використання природних ресурсів, оскільки вони відповідають за економічний і соціально- екологічний розвиток своїх територій. До їх компетенції входить реалізація загальнодержавної стратегії захисту довкілля, зокрема: встановлення обмеження на виробничу діяльність підприємств, які забруднюють довкілля, а також запровадження системи екологічного страхування підприємств.

Якщо в процесі виробничої діяльності підприємства виникає екологічна загроза певній місцевості, то подальше його функціонування може відбуватися лише за погодженням із органами самоврядування. На даний час у нашій країні діє низка законів, які сприяють охороні навколишнього середовища та раціональному використанню природних ресурсів. Важливим серед них є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». У ньому прописано: загальні положення, правові обов'язки громадян, функції Рад народних депутатів, повноваження органів управління у сфері охорони природи, висвітлено питання спостереження, прогнозування, обліку і інформації в галузі охорони довкілля, екологічної експертизи, економічних механізмів забезпечення охорони природи. До важливих державних документів природоохоронного напрямку також відносять кодекси такі як: земельний, водний та кодекс про надра.

Разом із правовим механізмом на охорону довкілля впливає й економічний механізм, який охоплює цілу низку інструментів впливу на матеріальні інтереси підприємств і окремих працівників. Одним із таких важливих інструментів є лімітування природокористування – дієвий елемент механізму охорони навколишнього природного середовища. Існують підприємства, котрі з погляду екології краще було б закрити або перепрофілювати, тобто перевести на випуск іншої продукції, що завдало б менше шкоди довкіллю.

Ще одним з економічних методів управління в природокористуванні є створення екологічних фондів, які надаватимуть будь-яку матеріальну допомогу. Наприклад, в екологічні фонди надходять платежі всіх підприємств за природокористування, а потім ці кошти видають на проведення невідкладних та дорогих природоохоронних заходів. Крім цього, підприємства можуть робити свої внески у фонди екологічного страхування.

Питаннями охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів повинна займатися держава. Одним із дієвих державних інструментів є акумуляція внутрішніх фінансових ресурсів у вигляді екологічного оподаткування. Воно виконує водночас фіскальну і компенсаційну функції. Збір за забруднення навколишнього середовища передбачає цільове використання коштів, але є небезпека, що зібрані кошти можуть «розчинитися» в бюджеті, не маючи цільового призначення. Тому впровадження екологічного оподаткування має гарантувати прозорий механізм розподілу бюджетних коштів і результативного податкового регулювання.

Ефективним інструментом фінансового забезпечення природоохоронних заходів є встановлення податкових пільг і надання субсидій, які мають довготривалий ефект гарантування сталого розвитку. Економічні субсидії та податкові пільги широко застосовуються в країнах ЄС як для фізичних осіб, так і для підприємств. В Україні вони практично не використовуються. Для забезпечення екологічного сталого розвитку та ефективного використання природних ресурсів наша країна має в основному спиратися на фінансові ресурси внутрішнього походження, а також при можливості використовувати кошти міжнародних джерел фінансування, залучення яких є найбільш раціональним із погляду одержуваного економічного ефекту та вартості їх надання.

Стимулювання раціонального природокористування й охорони довкілля потребує комплексного підходу, який передбачає систему різних форм впливу на природокористувачів, котра залежить від характеру виробництва, ресурсів підприємств, галузі та елементів природного середовища, в якому вони функціонують.

Україна, ставши на шлях незалежності, приєдналася до процесу державного регулювання збереження якості природного середовища, раціонального використання природних ресурсів і дотримання екологічної безпеки. Інтеграція нашої країни у світове співтовариство сприяла міжнародній економічній, технічній та експертній допомозі. Надалі можливе використання кредитів міжнародних банків, допомога окремих розвинених країн як у межах багатосторонніх програм, так і на підставі двосторонніх угод.

Таким чином, на сьогодні однією з найбільш гострих і складних є проблема раціонального використання природних ресурсів, відтворення та охорони довкілля.